

ΨΥΧΟΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

Βασίλης Δημόπουλος

7ο Συμπόσιο Ψυχοσωματικής

Σε ένα συνέδριο ο Marty παρουσίασε μια θεραπευόμενη με κεφαλαλγίες. Στην συζήτηση που ακολούθησε ο Nacht τον ρώτησε: «Μιλάς για κεφαλαλγική νεύρωση αλλά δε θα μπορούσαμε να θέσουμε τα πράγματα πιο απλά λέγοντας ότι η θεραπευόμενη είχε νεύρωση, ίσως χαρακτηριστική νεύρωση, και κάποιες κεφαλαλγίες;» Σε αυτήν την παράξενη ερώτηση (παράξενη την χαρακτηρίζει ο ίδιος ο Marty) ο Marty έδωσε μια εξίσου παράξενη απάντηση: «Ναι, ουσιαστικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει μια νεύρωση και κάποιες κεφαλαλγίες».

Αυτός ο παράξενος διάλογος μου φαίνεται ότι εγείρει πολλά ερωτήματα. Είναι ένας διάλογος χωρίς νόημα; Μια παγίδα, για να αποφύγουμε τις παγίδες τις οποίες συναντάμε στη σύνθεση διαφορετικών εννοιών και κλινικών οντοτήτων, οι οποίες παρ' όλ' αυτά έχουν κοινή αφετηρία; Καταφεύγουμε σε έναν δυϊσμό ως μία ναρκισσική άμυνά μας εμπρός στην αμηχανία κατανόησης του ψυχοσωματικού παράδοξου; Είναι η διαφορετική οπτική υπό την οποία εξετάζει κανείς το αντικείμενο μελέτης και του δίνει και διαφορετικό όνομα –επομένως είναι θέμα ονοματολογίας– και για λόγους ναρκισσικούς;

Αν ακολουθήσει κανείς το οικονομικό μοντέλο στην θεωρία μας, η θέση μου είναι πως, εξετάζοντας το ψυχοσωματικό παράδοξο, συναντώ μια δυσκολία, ώστε να κατανοήσω το πέρασμα από τη μία ποσότητα ή ποιότητα ενέργειας σε μία άλλη. Παρότι πιστεύω πως το πέρασμα παραμένει άγνωστο και υπάρχει ένα άλμα, εντούτοις την ιδέα του χιάσματος λαμβάνω σοβαρά υπόψη μου επίσης. Είμαι, γράφει ο Marty, ο ίδιος ψυχαναλυτής με το να είμαι ψυχοσωματιστής.

Όλοι τούτοι οι προβληματισμοί υπάρχουν διαρκώς στον νου μου και φυσικά, όταν αποφάσισα να μιλήσω για τον ναρκισσισμό και την ψυχοσωματική. Ή μάλλον για την ψυχοσωματική και τον ναρκισσισμό; Προσπερνάω, χωρίς να αγνοώ βεβαίως, το άλμα για το οποίο σας μίλησα και προσεγγίζω την προβληματική του χιάσματος.

Πώς μπορεί να ορίσει κανείς τον ναρκισσισμό; Ως λιβιδινικό συμπλήρωμα του εγωισμού; Ως το «κάτι» που πρέπει να προστεθεί στον αυτοερωτισμό; Ως το ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ αυτοερωτισμού και σχέσης με το αντικείμενο; Αν πάρουμε μία μόνο από αυτές τις διατυπώσεις, θα έχουμε έλλειμμα στην κατανόησή του. Αν τις εξετάσουμε όλες, πάλι δεν θα επαρκούν. Παρ' όλ' αυτά, το χίασμα βρίσκεται στον αυτοερωτισμό και μάλιστα στον πρωτογενή, ιδιαίτερα μάλιστα αν αναλογιστούμε τα δυσδιάκριτα όρια του πρωτογενούς αυτοερωτισμού απ' αυτόν του πρωτογενούς ναρκισσισμού. Αν επιχειρούσα –τεχνητά όμως–, να διαφοροποιήσω τις δύο έννοιες, θα έλεγα πως ο πρωτογενής αυτοερωτισμός αφορά την διέγερση των ερωγόνων ζωνών καθαυτές, ενώ ο πρωτογενής ναρκισσισμός αφορά την λειτουργία των ερωγόνων ζωνών με όλες τις παραμέτρους της.

Στην διάρκεια του πρωτογενούς αυτοερωτισμού-ναρκισσισμού, οι ερωγόνες ζώνες λειτουργούν ανεξάρτητα η μία από την άλλη έχοντας μία αυτονομία. Η μητρική διαχείριση θα τις ενοποιήσει και θα έχουμε μια τελική συνοχή. Παρ' όλ' αυτά, μπορεί μία ζώνη να παραμείνει σαν μία νησίδα απομονωμένη μέσα στην ενότητα. Ο Spitz την είχε ονομάσει «πρωτόγονη κοιλότητα». Ίσως να είναι η περίπτωση εκείνου του θεραπευόμενου ο οποίος νιώθει μια ξηρότητα στον λαιμό του. Στην συνέχεια, φαντάζεται κάποιον να του δίνει δροσερό νερό και η αίσθηση ξηρότητας παύει να υπάρχει. Θα λέγαμε πως τώρα ο ίδιος αναλαμβάνει την μητρική διαχείριση-λειτουργία και η ναρκισσική ποιότητα εγκαθίσταται. Ανάλογη λειτουργία μπορούμε να δούμε και σε εκείνον τον θεραπευόμενο ο οποίος, μετά από ακύρωση δικού μου ραντεβού, θα γυρίσει στο σπίτι του, θα φροντίσει το σώμα του και θα χαλαρώσει. Είναι το «κάτι» που συμπληρώνει τον αυτοερωτισμό. Η λιβιδινική επένδυση του αυτοερωτισμού και το εγώ τώρα από σωματικό εγώ περνάει σε ψυχικό, έχει ένα αίσθημα πληρότητας.

Η αποτυχία της ναρκισσικής επένδυσης μπορεί να αποζημιωθεί ως μια υπερεπένδυση από το ίδιο το παιδί των ερωγόνων ζωνών του με μία αναδίπλωση θα έλεγα στο σωματικό εγώ, η οποία όμως θα είχε ως αποτέλεσμα έναν πρώιμο δευτερογενή αυτοερωτισμό και ως εκ τούτου πρώιμο δευτερογενή ναρκισσισμό, πρώιμο με την έννοια πως τώρα το πεπρωμένο των εννομήσεων (στροφή επί εαυτού) δεν τελειούται και ο δευτερογενής ναρκισσισμός αποτυγχάνει στον σκοπό του, ο οποίος είναι η επούλωση. Τότε, σε αυτές τις περιπτώσεις, η θηλυκή-παθητική θέση τίθεται εκτός παιχνιδιού. Ο θεραπευόμενος για τον οποίο σας μίλησα πριν και ο

οποίος γύρισε στο σπίτι του, χαλάρωσε στο λουτρό του –να μία μορφή αυτού που αποκαλώ θηλυκή-παθητική θέση–, απέκτησε αυτήν την δυνατότητα, όταν μπορέσαμε να εργαστούμε επί της δυσκολίας του να νιώσει πως όποια αποεπένδυση από την πλευρά μου προς εκείνον δεν ήταν απόρριψη αλλά η δυνατότητά μου να επενδύω στον εαυτό μου και αλλού εκτός από εκείνον.

Ο θεραπευόμενος αυτός είχε συχνές υποχονδριακές αιτιάσεις. Τις κατανοήσαμε ως ένα παράπονο-αίτημά του για φροντίδα. Η έλλειψη μητρικής φροντίδας δεν ευνόησε την επένδυση των ερωγόνων ζωνών και ο θεραπευόμενος την ζητούσε μέσα από το σύμπτωμα. Την ζητούσε, παρ' όλ' αυτά όμως την ίδια στιγμή την απέρριπτε, όταν ερχόταν από εμένα. Να μια στιγμή σαν αυτή που λέω πως τις απέρριπτε. Όταν μου ζήτησε ένα επιπλέον ραντεβού και του το έδωσα, όχι μόνο δεν ήρθε αλλά παραπονιόταν στην συνέχεια για επιδείνωση των υποχονδριακών ενοχλήσεων. Πιστεύω πως στην περίπτωση αυτή η υποχονδρία λειτούργησε ταυτόχρονα ως ένα ανάχωμα, εμποδίζοντας την επιστροφή και αποδοχή αυτού που ζητούσε και του έδινα. Να η αδυναμία του να μπει στην θηλυκή-παθητική θέση. Η υποχονδρία εμποδίζει την ναρκισσική αναδίπλωση-επιστροφή, απαραίτητη προϋπόθεση για μια επιτυχημένη θεραπεία. Το παράξενο σε αυτήν την διαδικασία είναι πως η υπερεπένδυση του υποχονδριακού στο σώμα του συνοδεύεται την ίδια στιγμή από μία ευθραυστότητα. Αν όμως σκεφτεί κανείς τα πράγματα αλλιώς, αυτό το παράξενο παύει να είναι έτσι, διότι η υπερεπένδυση στο υποχονδριακό όργανο έρχεται να κρύψει την ευθραυστότητα, την ανεπάρκεια του αυτοερωτισμού. Το υποχονδριακό άγχος υποδηλώνει την ναρκισσική ευαλωτότητα. Ο υποχονδριακός μέσα στην συγχρονία του αιτήματος και απόρριψής του, μοιάζει να νιώθει ντροπή, αμηχανία, αυτουποτίμηση.

Αν ο ναρκισσικός θεραπευόμενος –ιδιαίτερα αναφέρομαι τώρα στον ηθικό ναρκισσισμό–, ο οποίος απαρνείται τις ικανοποιήσεις του, μπορεί, για παράδειγμα, να ελέγχει τις φαντασιώσεις του καταστέλλοντας και το συναίσθημα, αν λοιπόν ο ηθικός ναρκισσισμός μπορεί να ελέγξει τις επιθυμίες, δεν μπορεί να κάνει το ίδιο με το υποχονδριακά επενδεδυμένο σώμα, το οποίο κατά κάποιον τρόπο προδίδει τον θεραπευόμενο. Λέω υποχονδριακά επενδεδυμένο με την εξής έννοια: δίνει ιδιαίτερη σημασία σε φυσιολογικές λειτουργίες του σώματός του, όπως η αναπνοή, οι εντερικοί ήχοι, των οποίων η παρουσία τους κάνει να νιώθουν ευάλωτοι και να ντρέπονται. Είναι σαν το σώμα να γίνεται ένα ιδεώδες εγώ. Να υποθέσουμε ότι αυτή η δυσανεξία

στις σωματικές λειτουργίες είναι μία αντίδραση σε ένα σώμα, τις διεγέρσεις που έρχονται από αυτό, και θα προχωρούσα ακόμη περισσότερο σε δυσανεξία των ίδιων των ενορμήσεων και των παραγώγων τους, επειδή δεν έτυχαν αποδοχής από την μητέρα, με συνέπεια το πεπρωμένο της στροφής επί εαυτού να μετατρέπεται σε στροφή εναντίον εαυτού; Θα μας έδειχνε, άραγε, μια μητέρα η οποία διεγείρεται υπερβολικά από τις απαντήσεις-ενορμήσεις του παιδιού της, επειδή η ίδια δεν έχει επεξεργαστεί τις δικές της; Οι υποθέσεις μας είναι ατέρμονες. Όταν ένας θεραπευόμενος εξέφρασε τα παράπονά του για μένα, επιχείρησα να κάνω μία σύνδεση με αυτά που μου είχε πει για την μητέρα του. Έμεινε αμίλητος και σχεδόν ακίνητος. Άρχισε να έχει βορβορυγμούς. Σηκώθηκε και έφυγε. Είναι αυτή του η απάντηση στην κατηγορία περί ηθικού ναρκισσισμού και σώματος, που περιέγραψα; Είναι λάθος σύνδεση; Είναι λάθος η στιγμή κατά την οποία έκανα την σύνδεση;

Θεωρώ πως το αναλυτικό πλαίσιο εκπροσωπεί και την εικόνα σώματος του θεραπευόμενου. Αν δεν το εκπροσωπεί αλλά είναι το σώμα, τότε οι ερμηνείες, οι οποίες αφορούν για παράδειγμα χειρονομίες, στάσεις, βορβορυγμούς, γίνονται διωκτικές, διότι δεν έχουμε ενδιάμεσο χώρο και του μιλάμε για κάτι που δεν έχει εντάξει.